

עיונים לפרשת שלח-לך עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה טלפקס 04-6790632
לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

השתטחות על קברי צדיקים הרב ש"י לוי

ימים, אין כבר סיכוי שהמת יתעורר, ולכן אסור לפקוד את קברו מטעם דרכי האמורי.

הפרישה העיר שההיתר להיכנס בשלושת הימים הראשונים אינו שייך כלל בתקופתנו כיוון שההיתר "היה דוקא בימיהם שהיו מניחין המת בכוכין והיה אפשר לגלות את המת ולראות אותו". אולם כיום, שמכסים את הקבר בעפר, אין משמעות לבדיקה זו. על-פי זה כתב **החתם סופר** שכיום, כשהשתנתה דרך הקבורה ומכסים את המתים בעפר, אפילו בשלושת הימים הראשונים לפטירה יש בפקידת הקבר איסור משום דרכי האמורי.

חשוב להעיר שגם לפי הבנה זו ישנם מצבים שגם הרמב"ם מודה שמותר ואף חובה ללכת לבית הקברות, כגון בלוויית המת ובתפילה בתעניות גשמים, כמו שכתב בהלכות תענית⁷:

שבע תעניות האלו כל מקום שגוזרין אותם שם, אחר שמתפללין יוצאין כל העם לבית הקברות ובוכין ומתחננים שם, כלומר הרי אתם מתים כאלו אם לא תשובו מדרכיכם.

שיטה ב' - הרב נחום רבינוביץ'

לעומת דברי החתם סופר, **הרב נחום רבינוביץ'**⁸ ביאר את הרמב"ם באופן שונה. לדבריו האיסור לבקר את הקברות הוא משום שאף ליהודי שאינו כהן אין להידבק בטומאה לחינם. מקור האיסור לשיטתו הוא בגמרא⁹, המסבירה שדורש אל המתים הוא "זה המרעיב עצמו והולך ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה"¹⁰. אם כן, לדעת הרב רבינוביץ' אין לבקר כלל בבית הקברות (שלא לצורך לוויית המת או תפילת תעניות). אולם ייתכן שאף לשיטתו מותר להשתטח ולהתפלל בקברי צדיקים, כיוון שתפילה על קברות הצדיקים נאמרת בכוונה גדולה, ופעמים רבות מביאה גם לידי התעלות רוחנית. לכן יש בכך צורך גדול, המצדיק את הכניסה לבית הקברות כשם שמותר להיכנס לשם תפילה בתעניות.

שיטה ג' - הרמב"ם

שתי ההבנות הנ"ל בנויות על ההנחה שדברי הרמב"ם שאסור לבקר את הקברות הם הלכה בפני עצמה¹¹. אך לעומתם, **הריב"ש**¹² כתב

כחלק ממסע המרגלים בארץ, הגיעו המרגלים לחברון: **"ויעלו בנגב ויבא עד חברון..."**¹³

נשים לב שלשון הפסוק קצת תמוהה. הפסוק מתחיל בלשון רבים - **"ויעלו בנגב"**, וממשיך בלשון יחיד - **"ויבא עד חברון"**. הגמרא במסכת סוטה נדרשת לקושיה זו, ומבארת שכלב בן יפונה הלך לבדו לחברון, להתפלל במערת המכפלה שהקב"ה יושיעו מעצת המרגלים:

ויעלו בנגב ויבא עד חברון - ויבאו מבעי ליה! אמר רבא: **מלמד, שפירש כלב מעצת מרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות,** אמר להן: אבותי, בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים¹⁴.

במאמר זה נעסוק ביחסו של הרמב"ם לתפילה על קברי צדיקים ולכניסה לבית הקברות.

מקור הדיון בהלכה זו הוא מדברי **הרמב"ם** בהלכות אבל¹⁵:

ומציינין [מסמנים] את הקברות ובונין נפש [מצבה] על הקבר. והצדיקים אין בונים להם נפש על קברותיהן, דבריהם הם זכרונם. **ולא יפנה אדם לבקר הקברות.**

נראה לכאורה מדברי הרמב"ם שאין להיכנס לבית הקברות. אולם יש לשאול, מה הטעם להלכה זו?

שיטה א' - החתם סופר

החתם סופר¹⁶ ביאר שלדעת הרמב"ם הליכה לבית הקברות אסורה משום דרכי האמורי. המקור לכך הוא במסכת שמחות¹⁷:

יוצאין לבית הקברות ופוקדין כל המתים עד ג' ימים, ואין **חוששין משום דרכי האמורי**. מעשה שפקדו אחד וחיה עשרים וחמשה שנים, ואחר כך מת.

בעבר לא היו מכשירים משוכללים לקביעת המוות, אלא היו בודקים את נשימתו ודופק לבו של האדם. מציאות זו גרמה לא פעם לטעויות, בגלל רופאים לא מיומנים או מצבי חוסר הכרה זמניים. לכן, לאחר הקבורה היו בודקים אם המת התעורר במשך שלושה ימים, ומסיבה זו, באותם שלושה ימים שבהם בדקו את המת, אין איסור ללכת לקברו שכן יש בכך תועלת ואפילו פיקוח נפש. אולם לאחר שלושה

7. הלכות תענית ד, יח, לפי הגמרא במסכת תענית טז, א.
8. יד פשוטה הלכות אבל ד, ד.
9. סנהדרין סה, ב.
10. ואולם עיין בפירוש המשניות לרמב"ם על סנהדרין ז, ז, שהסביר את "דורש אל המתים" בצורה שונה.
11. ואכן, הרב קאפח גרס ברמב"ם "לא יפנה" ללא ו' החיבור.

1. במדבר יג, כב.
2. לד, ב.
3. הלכות אבל ד, ד.
4. שו"ת חתם סופר, חלק ב (יורה דעה), סימן שלח.
5. ח, א.
6. יורה דעה שצד, סימן קטן ג.

שדברי הרמב"ם מוסבים על הדין שהזכיר לפני כן:

והצדיקים אין בונים להם נפש על קברותיהן, דבריהם הם זכרונם.¹³ ולא יפנה אדם לבקר הקברות.

הזיכרון הראוי לצדיקים הוא שנלמד את תורתם ונידבק במעשיהם הטובים. לכן כותב הרמב"ם שאין לעשות מצבה על קברי צדיקים ולא לבקר בקבריהם, מחשש שיהיו אנשים שיקדשו את קברי הצדיקים במקום להתמקד בתורתם ובמעשיהם הטובים. על-פי דברי הרמב"ם ש'האיסור נוגע רק לקברי צדיקים, ואין כל איסור לפקוד קברים של נפטרים אחרים.

שיטה ד' - הרמב"ם

ביאור נוסף לדברי הרמב"ם מובא בדברי הרמב"ם.¹⁴ לשיטתו אין כל איסור לבקר בבית הקברות, אלא כוונת הרמב"ם היא שיש איסור לפתוח את הקבה:

אבל לפקוד הקברות מבחוץ אין חשש בזה. וכן נהגו כל ישראל לפקוד את מתייהם ולהשתטח על קבריהם.

כאמור לעיל, לשיטת הרמב"ם אין איסור להיכנס לבית הקברות ולפקוד קברי צדיקים. וכן לדעת הרב רבינוביץ' ייתכן שאין איסור להתפלל על קברי צדיקים. אולם לדעת הרמב"ם יש לכאורה איסור לפקוד קברי צדיקים, וכן לשיטת החת"ס אסור לבקר כלל בבית הקברות.

אולם לכאורה יש להקשות על השיטות המחמירות, שהרי הרמב"ם עצמו ביקר והתפלל במערת המכפלה, כמו שמעיד באגרותיו.¹⁵

יישוב שיטת הרמב"ם

הרב וואזנר, בספרו שבט הלוי¹⁶, כותב שהאיסור ללכת לקברי צדיקים אמור רק לגבי אנשים שהקשר שלהם לצדיק הוא דרך בית הקברות. טעם האיסור הוא מפני שאף-על-פי שיש סגולה בתפילה בקברי הצדיקים, חשיבות גדולה יותר יש ללימוד תורתם ולדבקות במעשיהם הטובים.

יישוב שיטת החת"ס

כדי ליישב את דברי החת"ס סופר, שכתב שלדעת הרמב"ם יש איסור גורף להיכנס לבית הקברות משום דרכי האמורי, אפשר אולי לומר שמערת המכפלה שונה מבית קברות רגיל. מערת המכפלה היא אחד המקומות היחידים בארץ שבהם אפשר לחוש את תקופת האבות. וכן פקידת מקום המזכר בתורה מסמל את הקשר לארץ, ולכן ייתכן שאין איסור של דרכי האמורי בפקידת מערת המכפלה. אך לבית קברות רגיל הרמב"ם לא היה הולך משום דרכי האמורי.

למעשה, המנהג ברוב קהילות ישראל הוא לפקוד את קברי האבות ביום היארצייט, וכן ללכת להתפלל על קברי צדיקים. וממילא לפי מנהג זה אין כל מניעה להיכנס למערת המכפלה.

12. שו"ת ריב"ש סימן תכא. וכן פירש הכסף משנה על הרמב"ם.

13. מקור דבריו הוא בירושלמי שקלים פרק ב, הלכה כ, ובמסכת שמחות ד, יב. ואף-על-פי שונים בונים מצבות אפילו על-גבי קברי צדיקים, כתב הרב משה פיינשטיין (אגרות משה ד, מז) שכוונת הגמרא שאין חובה לבנות מצבה על קברי הצדיקים, אך גם אין איסור בדבר. ואחרי שבמקומו נהגו לבנות מצבה אף על קברי צדיקים, ממילא יש כבר חובה בדבר.

14. הלכות אבל ד, ד.

15. אגרות הרמב"ם, מהדורת הרב שילת, חלק א, עמוד רכה.

16. שבט הלוי ז, קצב.

עיונים במשנה תורה - הרב שלמה בן רחמים

קריאת התורה מרחוק

יקרא איתו בקול מתוך הכתב. אולם אי-אפשר לעלות לתורה ללא שהעולה קורא בעצמו מתוך הכתב.

הבית יוסף⁴ כתב שגם הרמב"ם פוסק כך, שכתב הרמב"ם: "הקורא יש לו לדלג ממקום למקום בענין אחד... והוא שלא יקרא על פה שאסור לקרות שלא מן הכתב אפילו תיבה אחת", כלומר, מותר לדלג בקריאת התורה מקטע אחד למשנהו, אבל יש להיזהר שהקורא לא יקרא מהזיכרון אלא יקרא מהכתב.

עולה מדבריהם שאי אפשר להוציא אדם ידי חובתו בכך שישמע את הקריאה מבלי לקרוא בעצמו, ומכך מסיק הבית יוסף שאין להעלות סומא לתורה, כי הרי אינו יכול לקרוא בעצמו.

אולם **המהרי"ל**⁵ פוסק שאפשר להעלות את הסומא לספר תורה (וכמו כן אדם שלא יודע לקרוא כלל), וביאר המשנה ברורה⁶ שכוון שיש בעל קורא - הוא מוציא אותו ידי חובה מדין שומע כעונה.

אם כן, יוצא שלדעת הרמב"ם וסיעתו אין להעלות אדם שלא יכול לקרוא בפועל, כגון שצריך להתרחק מאוד מהס"ת. אך לדעת המהרי"ל יהיה אפשר לעלות לתורה במקרה זה, שהרי העולה שומע מפי הש"ץ המוציא.

במאמר זה נמשיך לעסוק בהלכות מעשיות לתקופת הקורונה.

בגלל חובת ההרחקה נוצר מצב שאי-אפשר לעמוד ליד בעל הקורא. חלק מהפוסקים הורו שאפשר לעמוד מרחוק אף אם העולה לא רואה את המילים בספר התורה. הסיבה להיתר זה נובעת מדין שומע כעונה. כלומר, שליח הציבור קורא בתורה, והעולה שומע את קריאתו בלי לראות את הכתוב, אולם מדין שומע כעונה נחשב שגם הוא קורא בתורה. להלן נראה מהי שיטת הרמב"ם בדין זה.

בתחילה המנהג היה שרק מי שידע לקרוא את הקריאה בטעמיה יכול לעלות לתורה. בשלב מאוחר יותר החלו לנהוג שבעל הקורא קורא בקול רם, והעולה קורא עמו בשקט. הבית יוסף⁴ כותב שיסוד המנהג הוא בהבאת ביכורים בזמן המקדש, שאז היה אדם אחד שקורא את הפסוקים גם למי שידע לקרוא בעצמו: "התקינו שיהו מקרין את מי שידע ואת מי שאינו יודע".

אולם **הרמב"ם** אינו מזכיר את המנהג הזה², ואכן כך נוהגים בקהילות תימן - שמי שעולה לתורה, גם קורא בעצמו.

וכתב **הרא"ש**³ שאף במקרה שהעולה לתורה לא יודע לקרוא את הפרשה, שליח הציבור צריך להקריא לו את המילים, והעולה

1. אורח חיים, סימן קלט.

2. הלכות תפילה, פרק יב.

3. שו"ת הרא"ש, כלל ג, סימן יב.

4. שם, סימן קמא.

5. הלכות קריאת התורה, סימן ג. ופסק כמותו הרמ"א בסימן קלט, ס"ג.

6. שם, ס"ק יב.